

Ангел Ристов
Вонреден професор,
Правен факултет „Јустинијан Први“,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје

УДК.347.65/.68(497.7)
Original research paper

ЗА ПОТРЕБАТА ОД ПОТЕМЕЛНО УРЕДУВАЊЕ НА ОСТАВИНАТА ВО МАКЕДОНСКОТО НАСЛЕДНО ПРАВО

Апстракт

Оставината, односно имотот на умреното лице, претставува една од основните претпоставки за настанување на наследноправниот однос. Доколку не постои оставина, и покрај тоа што има оставител, наследници и правен основ, нема наследување. По својата суштина, оставината претставува збир на имотни права и имотни обврски кои од оставителот, *ipso iure*, се пренесуваат на неговите наследници. За правилно распределување на оставината, од клучно значење е определувањето на нејзината содржина. Постојните законски решенија со кои се уредува предметот на наследување и неговата содржина се застарени и не се променети со децении. Поради тоа, тие создаваат бројни проблеми во практиката, особено во должничко-доверителските односи. Во трудот, авторот подробно го анализира поимот оставина, неговата содржина, како и правата и обврските кои не влегуваат во рамките на оставината, со цел да се надминат проблемите во практиката кои го отежнуваат наследувањето и создаваат правна несигурност.

***Клучни зборови:** Наследно право, оставина, наследство, имотни права, имотни обврски.*

Angel Ristov, PhD

Associate Professor, Faculty of Law “Iustinianus Primus”
University “Ss.Cyril and Methodius” Skopje

FOR THE NEED OF PRECISE REGULATION OF INHERITANCE IN THE MACEDONIAN INHERITANCE LAW

Abstract

Existence of Inheritance is the main condition for creation of the Inheritance Law relations. If there isn't inheritance, although there are principal, successors and a legal title, there would not be inheritance. In its content, inheritance is consisted not onlu from rights but also and

obligations. For regular and legal dividing of the inheritance it's from important value determining its content. Present solutions that regulate the object of succession are outdated and haven't been changed for decades. In the practice they cause a lot of problems, especially in the creditor-debtors relations. In the text the author is analyzing the notion of inheritance and its content, the rights and obligations from which it is consisted and the rights that are excluded from it, with aim to resolve the problems in the practice in the interest of legal certainty.

Key words: *Inheritance Law, Inheritance, rights, obligations.*

Со настапувањето на смртта на оставителот престанува неговиот правен субјективитет. Се гаснат неговите лични права и обврски. Но, со смртта на оставителот не престануваат да постојат неговите имотни права и обврски. Тие во моментот на смртта, отворањето на наследството (*delatio hereditatis*), преминуваат на неговите наследници. Со тоа се обезбедува правната сигурност во имотните односи, во кои на местото на оставителот стапуваат неговите наследници. Така се остварува социјалната цел на наследувањето и се обезбедува континуитет во постоењето на приватната сопственост.¹ Ова од причина што наследувањето е еден од основите за стекнување на сопственоста.²

Уредувањето на предметот на наследувањето, поточно определувањето на содржината на оставината, во македонското наследно право нема претрпено промени повеќе од шест децении.³ Тоа е причината поради која постојното

¹ Приватната сопственост е еден од најзначајните облици на сопственост. Таа го мотивира човекот да работи, да создава материјални богатства за време на неговиот живот и повеќе отколку што му е потребно, знаејќи дека по смртта овие добра ќе ги наследат неговите најблиски. На нив значително ќе им биде олеснат животот благодарение на наследената сопственост. Приватната сопственост, истовремено, ги поттикнува луѓето и да штедат и да инвестираат со цел идните поколенија да бидат финансиски обезбедени. Во спротивно, доколку приватната сопственост не биде заштитена и не се наследува, тогаш целокупниот развој на човековата цивилизација и прогрес во општеството би замрел.

² Види повеќе за ова кај Асен Групче, *Имотно (Граѓанско) Право Втор дел Стварно Право*, Просветно дело, Скопје, 1985, стр. 207.

³ За потребата од реформи во наследното право види поопширно кај: Љиљана Спировиќ Трпеновска, Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, „Дали се потребни промени во наследното право на Република Македонија“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“*, во Скопје во чест на проф. Ганзовски, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2011; Љиљана Спировиќ Трпеновска, Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, *Наследното право во Република Македонија*, Културна установа „Блесок“, Скопје, 2010; Дејан Мицковиќ, 52

законодавство по однос на ова прашање се базира на решенијата од поранешниот социјалистички поредок.⁴ Застарените решенија во практиката создаваат проблеми.⁵ Непрецизното законско решение со кое се дефинира предметот на наследување, создава дилеми и преовладувачко мислење кај граѓаните дека се наследуваат само предметите и правата, но не и обврските на оставителот. Тоа е и една од причините поради која често долговите на оставителот не се пријавуваат од страна на наследниците во рамките на оставинската постапка.⁶

За разлика од другите законодавства, нашето наследно право не содржи изречни и прецизни одредби кои имотни права влегуваат, а кои не влегуваат во оставината.⁷ Евентуалниот пропуст при правилното определување на содржината на оставината води кон нејзина неправилна распределба. Ваквата состојба, подоцна продуцира судски спорови кои траат со години и создаваат правна несигурност во имотните односи. Поради ова, од исклучителна важност за практичарите и наследниците е знаењето на вистинскиот „рецепт за оставината“.

Со цел подобро и попрецизно да ги разјасниме дилемите поврзани со оставината, како и да ги надминеме постојните проблеми, во текстот што следи темелно ќе биде анализирано прашањето за поимот и содржината на оставината,

Ристов Ангел, „Реформите во семејното и наследното право и ингеренциите на нотарите“, *Нотариус*, бр. 19, Скопје, декември 2011; Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Реформите во наследното право предвидени во Преднацртот на Граѓанскиот законик на Република Македонија“, *Правник*, Здружение на правниците на Република Македонија, Скопје, јануари, 2014.

⁴ Види повеќе кај Миле Хаџи Василев, *Наследно право*, Култура, Скопје, 1983, стр. 188. Исто види: Спиrowиќ Трпеновска Љиљана, Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Дали се потребни промени во наследното право на Република Македонија“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Ганзовски*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010.

⁵ За промените во општеството и нивното влијание на наследните односи види повеќе кај: Љиљана Спиrowиќ Трпеновска, Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Современите тенденции во наследното право“ *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Никола Матовски*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010.

⁶ За ова повеќе види кај: Ангел Ристов, Законот за наследување од аспект на практичната примена на На членот 30 став 3 од Законот за извршување, *Меѓународен семинар на извршители*, Сандански март 2018; Ангел Ристов, „Актуелни прашања и дилеми поврзани со остварувањето на побарувањата во имотно-правните односи во македонското право“ *Меѓународен семинар на извршители*, Сандански, Р. Бугарија, 7 – 10 мај 2015;

⁷ Повеќе за ова види кај Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, *Наследно право*, Стоби Трејд, Скопје, 2016.

како и прашањето за издвојување на правата и обврските кои не влегуваат во рамките на оставината. На крајот, врз основа на анализата на постојните проблеми во практиката и решенијата од споредбеното право ќе бидеме во можност да ги изложиме предлозите за подобро и попрецизно уредување на оставината во Нацртот на Книга 4-та Наследноправни односи од Граѓанскиот законик на Република Македонија.

1. Определување на поимот оставина

Во македонското наследно право и во правниот живот не постои единствен термин со кој се означува предметот на наследувањето, т.е. „се она што во моментот на смртта на оставителот преминува на неговите наследници.“⁸ Законоодавецот во одредбите од Законот за наследувањето⁹ и Законот за вонпарнична постапка¹⁰ користи повеќе термини за означување на предметот на наследување, како што се: *оставина*,¹¹ *наследство*, *оставинска маса* и *имот на умрениот*. Иако овие термини се различни тие по својата содржина се исти (освен терминот оставинска маса), бидејќи ги опфаќаат имотните права и обврски кои му припаѓаат на едно лице.¹² Сепак, разлика помеѓу нив се состои

⁸ Миле Хаџи Василев, *op.cit.*, стр. 188.

⁹ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 47/96.

¹⁰ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/11.

¹¹ Во римското право оставината или *hereditas* била збирна ствар (*universitas iuris*), составена од наследливите имотни права, што во моментот на смртта ги имал *de cuius*. Оставината се состоела од сопственичките овластувања на оставителот, како и од сите други стварни права врз туѓи ствари, исклучувајќи ги личните службености. Во неа влегувале и облигационите побарувања како и облигационите долгови, исклучувајќи ги побарувањата и долговите *intuitu personae*, што се гаселе со смртта на оставителот. Наследливите стварни права и облигациони побарувања ја сочинувале активата на оставината, а наследливите долгови ја сочинувале нејзината пасива. Разликата меѓу вредноста на активата и пасивата ја сочинувала чистата оставина. Така Иво Пухан, *Римско право*, Универзитет Кирил и Методиј, Скопје, 1973, стр. 431.

¹² По однос на прашањето дали поимот оставина е идентичен со поимот имот во теоријата се присутни две гледишта. Според едно становиште поимот оставина е потесен и поширок поим од од поимот имот. Потесен е бидејќи не се сите граѓански субјективни права подобни за наследување. Поширок е бидејќи предмет на наследување можат да бидат и такви „ствари и права“ кои припаѓаат на оставителот кои немаат материјална вредност, како што се семејните и личните успомени, моралните авторски права и др. Според друго преовладувачко становиште, поимот оставина е потесен од поимот имот, затоа што одредени субјективни граѓански права кои припаѓале на поединци не можат да бидат предмет на наследување, како што се на пример моралните овластувања од авторските права или правата од индустриска сопственост. Така Slavko Marković, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Savremen Administracija, 1978, стр. 43.

во тоа што кога титуларот на имотните права и обврски е жив, во правниот живот се користи терминот *имот*.¹³ Кога титуларот е починат, тогаш се користи терминот *оставина*, *наследство* или *имот на умрениот*. Во таа смисла, професорот Гавела со право истакнува дека „за својот живот никој нема оставина, таа во тоа време сеуште не постои. Оставината настанува во моментот кога престанува правниот субјективитет на некое физичко лице, значи во моментот на неговата смрт. Тогаш оставината настанува како остаток од онаа положба во правните односи (правна положба) која оставителот ја имал во моментот на смртта.“¹⁴ По својата суштина *оставината* претставува збир на имотни права и обврски кои се подобни за наследување во моментот на смртта на оставителот. Тоа е сè она што оставителот им го остава на своите наследници и што може да премине на наследниците. Сепак, не може се што припаѓало на оставителот да премине на наследниците. Не може да премине на наследниците нешто што е ненаследливо (лични права и обврски, семејни права и сл.). Во оваа смисла, во теоријата е застапено становиштето според кое: „За да може некој правен ентитет да биде дел од составот на оставината треба да бидат исполнети неколку претпоставки: 1) треба да му припаѓа на оставителот во моментот на неговата смрт; 2) треба да е наследлив; и 3) треба да е слободен за наследување.“¹⁵

Во правниот живот, терминот *наследство*, најчесто се користи од аспект на наследниците, означувајќи ги имотните права и обврски кои што тие ги наследуваат во моментот на смртта на оставителот. Со терминот пак *оставинска маса*, се означуваат движните и недвижните ствари кои му припаѓале на оставителот. Освен овие термини, во судската пракса се користи и терминот *имот на умрениот* со кој, исто така, се означува збирот на имотни права и обврски кои умрениот ги оставил по својата смрт.

Во правната теорија одамна е надмината дебатата и дискусијата за поимот имот, односно оставина и неговата содржина, која денес нема никакво практично значење.¹⁶ Станува збор за прашањето, дали оставината ја сочинуваат правата и обврските или само правата без обврските, кои претставуваат нејзин товар.¹⁷ Според една понова теорија, под поимот оставина се подразбираат стварите и правата на оставителот кои се пренесуваат на наследниците.¹⁸

¹³ Во српското и црногорското право кога титуларот на имотот е жив се користи терминот „Имаоник“.

¹⁴ Nikola Gavela, *Nasljedno pravo*, Informator, Zagreb, 1986, стр. 60.

¹⁵ Така Владислав Ђ.Ђорђевиќ, *Наследно право*, Правни факултет Ниш, 1997, стр. 55; Nikola Gavela, *op. cit.*, стр. 60.

¹⁶ Така и Дејан Б. Ђурђевиќ, *Институције наследног права*, осмо издање, Београд, 2017, стр. 49. Повеќе за ова види и кај Nikola Gavela, *op. cit.*, стр. 66-67.

¹⁷ Повеќе за ова види кај Миле Хаџивасилев, *op. cit.*, стр. 32-33.

¹⁸ *Ibidem*.

Обврските претставуваат товар на оставината што служи за намирување на овие обврски. Во таа смисла, доколку се прифати дека се наследуваат и обврските, тогаш би морало да се дозволи оставината да се состои само од обврски.¹⁹ Поради тоа, професорот Марковиќ истакнува дека во поимот оставина спаѓаат само имотните права, додека обврските се товар на имотот.²⁰ Според постарата теорија, оставината претставува збир од имотни права и обврски кои од оставителот преминуваат на наследниците.²¹ Така според професорот Благојевиќ „збирот на сите права и обврски, целокупната актива и пасива на умереното лице кои се подобни за наследување, кои преминуваат по основ за наследување според прописите на наследното право, на наследникот се нарекуваат оставина, наследство, наследна маса.“ Во таа смисла, говори и професорот Гавела според кој „правата, обврските и други правни ентитети поврзани се во оставината со врска како онаа што ги поврзувала за време на животот на оставителот...За да може правните односи на умрениот правен субјект да продолжат со неговиот наследник такви какви што биле, не смее со смртта на оставителот да се прекине врската меѓу неговите права и обврски, па затоа таа и не се прекинува.“²²

Во Законот за наследувањето од 1996 година, исто како и во претходните наследноправни прописи, е прифатена поновата концепција за поимот имот, според која обврските не се составен дел на предметот на наследување, туку нејзин товар. Во таа смисла, законодавецот во рамките на одредбата за предметот на наследувањето, изречно пропишува дека: „Да се наследуваат можат предмети и права што им припаѓаат на поединци.“²³ Ваквата дефиниција не е прецизна и точна од неколку аспекти. Поради тоа, создава дилеми и проблеми во праксата. *Прво*, општопознато е дека не сите ствари и права кои што им припаѓаат на поединци (физички лица) можат да се наследуваат. Личните права, родителските права, правата на издршка не можат да се наследуваат. Можат да се наследуваат само имотните права на оставителот. *Второ*, не се наследуваат само правата на оставителот, туку и неговите имотни обврски кои ја сочинуваат пасивата на оставината. *Трето*, во законската одредба неправилно се говори за наследување на предмети (ствари), затоа што тие се предмет на стварните права. Да се наследуваат можат само стварни права (сопственост, залог, долготраен закуп на градежно земјиште и др.).²⁴ Согласно

¹⁹ Slavko Marković, *op. cit.*, стр. 43.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Види кај Миле Хаџивасилев, *op. cit.*, стр. 32-33.

²² Nikola Gavela, *op. cit.*, стр. 65-66.

²³ Чл. 2 од ЗН.

²⁴ „Предмет на правото на сопственост се сите ствари, коишто можат да припаѓаат на физички и правни лица, освен оние што според својата природа или врз основа на закон

законските одредби, освен стварните права, се наследува и владението. Наследникот станува владетел во моментот на смртта на оставителот, освен ако со закон не е поинаку определено.²⁵ Владението на стварите и правата на оставителот преоѓаат на наследникот такви какви што биле во моментот на неговата смрт.²⁶

Во ЗН долговите на оставителот се предвидени во делот посветен на утврдување на вредноста на оставината.²⁷ Во таа смисла, законодавецот во утврдувањето на вредноста на оставината ги зема предвид не само вредноста на добрата и побарувањата кои ја сочинуваат активата на оставината, туку и долговите кои ја претставуваат пасивата на оставината. Претставата за имотот и имотната состојба на оставителот не може да биде комплетна и целосна, доколку при утврдувањето на вредноста не бидат земени во предвид и долговите, односно имотните обврски. Во таа насока се и одредбите за одговорност на наследниците за долговите на оставителот од членот 83 на Законот за сопственост и други стварни права²⁸ (ЗСДСП) од 2001 година. Според овие одредби, наследникот одговара за долговите на оставителот до висината на вредноста на наследениот имот. Ако наследникот се откажал од наследството, тој не одговара за долговите на оставителот. Кога има повеќе наследници тие одговараат солидарно за долговите на оставителот и тоа секој до висината на вредноста на својот дел од наследениот имот, без оглед на тоа дали е извршена делба на наследството. Меѓу наследниците долговите се делат сразмерно со вредноста на имотот што секој од нив го наследил, ако со тестаментот поинаку не е определено. Овие одредби законодавецот неосновано ги пренесе од Законот за наследувањето во овој закон.²⁹ На тој начин, придонесе да се зголеми заблудата на граѓаните дека долговите на оставителот не се наследуваат!

И судската пракса е на становиштето дека долговите се составен дел на оставината. Во една своја одлука Врховниот суд на РМ констатирал дека: „Законските наследници на оставителот се должни да го вратат долгот што го направил оставителот и тие за долгот одговараат солидарно до висината на вредноста на својот дел од наследениот имот (*Рев. 484/97*). Во друга одлука

не можат да бидат предмет на ова право. Ствар, во смисла на овој закон, е дел од материјалната природа што може да биде во власт на човекот и што може да се индивидуализира.“ Чл. 12, ст. 1 и 2 од ЗСДСП.

²⁵ Чл. 178, ст. 1 *Ibid.*

²⁶ Чл. 178 ст. 2 *Ibid.*

²⁷ Види чл. 33 од ЗН.

²⁸ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/01, 92/08 и 139/09.

²⁹ За потребата од реинтеграција на одредбите со кои се уредува наследувањето во македонското законодавство повеќе види кај: Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов, *Реформата на наследното право во Република Македонија*, Стобитрејд, Скопје, 2016, стр. 203-212.

Врховниот суд на Македонија, исто така, констатирал дека: „Одговорноста на наследникот, во смисла на ...ЗН за наследување на долговите на оставителот до висината на вредноста на наследениот имот, се утврдува во текот на процесната постапка, а не во извршната постапка, бидејќи пресудата со која тој се задолжува да го плати долгот може да се движи само во рамките на вредноста на наследениот дел“ (Рев. 623/80 од 1.11.1980).

Имајќи го во предвид погоре изнесеното, во целост се согласуваме со авторите кои сметаат дека теоретската расправа по однос на прашањето дали долговите се товар на оставината или нејзин составен дел нема никаква практична важност. Ова од причина што и во однос на двете концепции крајниот резултат е ист. Наследниците ги наследуваат не само имотните права, туку и долговите, односно имотните обврски на оставителот. Се разбира до висина на наследениот дел од оставината. Врз основа на тоа, сметаме дека подобро и попрецизно решение би било доколку предметот на наследувањето – оставината, се дефинира како збир од имотни права и имотни обврски, подобни за наследување, кои што оставителот во моментот на својата смрт им ги остава на своите наследници.

2. Утврдување на вредноста на оставината

По смртта на оставителот првите сознанија за неговата оставина матичарот ги добива од страна на неговите наследници. Практиката покажува дека поради стресната состојба и жалоста по загубениот живот, многу тешко се добиваат целосни податоци поврзани со оставината или воопшто тие не се ни даваат од наследниците. Религиозните убедувања за упокојувањето на душата на умрениот, исто така, влијаат на текот на постапката. Тоа е причината поради која матичарот не може да ја испочитува обврската во законскиот рок од 30 дена по смртта на оставителот да достави смртовница до судот. Доверителите како лица со правен интерес, според нашето законодавство немаат достап до овие информации. Затоа се чести смртовниците кои содржат само податоци за некои од најблиските наследници. Тоа придонесува ваквата обврска да мора да ја извршува нотарот, во рамките на оставинската постапка, чија работа е отежната поради немањето на службен пристап до бараните информации од значење за релаизација на оставинската постапка.

Во практиката, и покрај тоа што законот предвидува таква можност, ретки се случаите кога се прави попис и процена на оставината. Согласно законот прво треба да се напишат и проценат сите добра што оставителот ги имал во моментот на смртта, сметајќи го тука и се она со што располагал со тестаментот, како и сите негови побарувања, па и оние кои ги има спрема некој

наследник освен побарувањата кои се очигледно ненаплатливи.³⁰ Вака утврдената вредност ја сочинува активата на оставината. Од утврдената вредност добрата што ги имал оставителот во моментот на смртта се одбива износот на оставителовите долгови, износот на трошоците за пописот и процената на оставината и трошоците на закопот на оставителот.³¹ Овој износ претставува пасива на оставината. Откако ќе се одземе пасивата од активата се добива нето вредноста на оставината. Кога се бара проценка на оставината, потребно е истата да ја направи стручно лице проценител. И покрај тоа што наследниците ги наследуваат правата и обврските присутен е феноменот на непријавување на долговите, обврските на оставителот. Ваквата пракса ги става доверителите во неповолна положба, отежнувајќи го намирањето на нивните права по смртта на оставителот, создавајќи правна несигурност во правниот промет.

3. Содржина на оставината

По својата содржина оставината се состои од имотните права и обврски кои ги поседувал оставителот во моментот на смртта. Најголемиот дел од неа го сочинуваат движни и недвижни ствари кои оставителот ги поседувал во сопственост или во владение оставителот, како и други стварни права (хипотека, рачен залог, долготраен закуп на градежно земјиште и др.). Освен стварните права, во составот на оставината влегуваат и облигационите права, наследните права стекнати по основ на наследничка трансмисија и материјални права од правата на интелектуална сопственост (авторски права и права од индустриска сопственост и други сродни права).

За разлика од споредбеното наследно право,³² во постојните законски решенија со кои се уредува составот на оставината недостасува одредба со која што изречно би се предвидело дека личните права и обврски кои се тесно поврзани за личноста и својствата на оставителот не влегуваат во рамките на

³⁰ Чл. 33 ст.1 ал.1 Закон за вонпарнична постапка.

³¹ Чл. 33 ст. 1 ал. 2 *Ibid*.

³² Во Граѓанскиот законик на Руската Федерација се предвидува дека: „Правата и обврските кои се неодвоиви од личноста на оставителот, а особено правото на издршка, правото на надомест на штета поради загрозување на животот и здравјето, како и правата и обврските кои според овој законик и други закони не се наследуваат не се вклучуваат во оставината. Види член 1112 од Граѓанскиот закон на Русија. Слично решение е предвидено и во Граѓанскиот законик на Грузија, со кој се уредува дека: „Во оставината не влегуваат личните права и обврски кои може да припаѓаат само на оставителот, како и правата и обврските предвидени во закон или во договор кои се остваруваат само во текот на животот на доверителот и на должникот, и престануваат да постојат со нивната смрт. Види член 1330 од Граѓанскиот закон на Грузија.

оставината. Тие се гаснат и престануваат да постојат во моментот на смртта на оставителот. Имајќи го во предвид погоре наведеното, сметаме дека во престојната реформа на наследното право треба да се надмине постојната правна празнина и да се предвиди прецизна одредба за предметот на наследувањето, со која што изречно ќе биде предвидено дека личните права и обврски не влегуваат во оставината. Покрај нив, во оставината не влегуваат добрата со кои оставителот располагал со договорот за доживотна издршка, а чие предавање на давателот е одложено до смртта на примателот на издршката.³³ Во постојниот ЗН, законодавецот превидел да предвиди дека во оставината не влегува ниту имотот на оставителот со кој тој располагал со договор за отстапување на имот за време на живот. За разлика од него, Законот за наследување од 1973 година во членот 112 предвидуваше дека: „Кога предокот кој уште за време на животот извршил отстапување и распределба на својот имот ќе умре, неговата оставина ќе ја сочинуваат само оние негови добра што не биле опфатени со отстапувањето и со распределбата, како и добрата со кои дополнително се здобил. Добрата што ги добиле порано неговите потомци со отстапувањето или распределбата не влегуваат во неговата оставина и не се земаат во предвид при утврдувањето на вредноста на оставината.“ Во реформата на наследното право ваквата одредба сметаме дека е добро да биде повторно вклучена во рамките на законскиот текст.

Најзначајниот дел од вредноста на оставината вобичаено ја сочинуваат стварите. Тие претставуваат дел од материјалната природа што можат да бидат под власта на човекот и да имаат карактер на стока, односно да се изразливи во пари и да се во правен промет. Во македонското право под поимот ствар се подразбира „дел од материјалната природа што може да биде под власта на човекот и што може да се индивидуализира.“³⁴ За да можат стварите на оставителот да бидат предмет на наследување, тие треба да бидат во негова сопственост (*Nemo plus iuris altere transfere potest quam ipse habet*). Предмет на правото на сопственост се сите ствари коишто можат да припаѓаат на физички и правни лица, освен оние што според својата природа или врз основа на закон не можат да бидат предмет на ова право.³⁵ Постојат повеќе видови на ствари во законодавната практика и теоријата, но за наследното право од особено значење е поделбата на стварите на движни и недвижни. Ова од причина што секогаш кога во оставината постојат недвижни ствари (згради, деловен простор, станови, земјишта и др.), постои законска обврска судот да поведе оставинска постапка. Кога оставителот оставил само подвижни ствари, тогаш судот ќе одлучи да не се води постапка за расправање на оставината доколку ниту едно од лицата

³³ Член 33 став 2 од ЗН.

³⁴ Член 12 став 2 од ЗСДСП.

³⁵ Член 12 став 1 од ЗСДСП.

повикани на наследство не бара да се спроведе расправа.³⁶ Освен стварите кои се во сопственост на оставителот, предмет на наследување се и стварите во негово владение. Со смртта на оставителот наследниците го наследуваат владението на стварите на оставителот. Наследникот станува владетел во моментот на смртта на оставителот, освен ако со закон поинаку не е определено.³⁷ Притоа, владението на стварите и правата на оставителот преоѓаат на наследникот такви какви што биле во моментот на неговата смрт.

Во оставината на оставителот најчесто влегуваат стварните права, кои претставуваат потполна или делумна власт врз стварите призната од страна на правниот поредок. Најзначајно од сите стварни права е правото на сопственост. Тоа претставува потполна власт врз стварите призната од правото, кое му овозможува на сопственикот по своја волја да ја држи стварта, да се користи и да располага со неа во границите определени со закон, а сите други лица се должни да го почитуваат тоа право. (*Ius utendi, fruendi, abutendi rea sua quatenis iuris patitur*). Покрај сопственоста, како потполно стварно право, предмет на наследување се другите стварни права или стварните права кои произлегуваат од неа, познати уште како изведени или ограничени стварни права. Станува збор за стварните службености (полски, куќни, техничко-комунални), заложното право (рачен залог, хипотека, фидуцијарниот пренос на сопственост), реалниот товар, правото на долготраен закуп на изградено или неизградено градежно земјиште, правото на долготраен закуп на земјоделско земјиште и правото на користење. За разлика од наведените стварни права, личните службености (плодоуживање - *ususfructus*, користење - *usus* и станување - *habitatio*) кои се поврзани за личноста на нивниот титулар се непреносливи и не влегуваат во рамките на оставината.

По својата застапеност, покрај стварите и стварните права, во оставината влегуваат и облигационите права.³⁸ Како облигациони права кои се наследуваат најчесто се присутни побарувањата кои произлегуваат од договорите. Понатаму, следат побарувањата кои произлегуваат од деликтите, односно причинувањето на материјална штета, губење или намалување на работна способност. Чести се случаите кога во оставината влегува и побарувањето по основ на надомест на нематеријална штета на оставителот, но само доколку до моментот на смртта на оставителот таа е досудена со правосилна пресуда, судска спогодба или валиден договор. Во оставината поретки се побарувањата кои произлегуваат од другите облигациони односи *variae causarum figurae*, како на пример неоснованото

³⁶ Член 165 став 2 од ЗВП.

³⁷ Член 178 став 1 од ЗСДСП.

³⁸ Повеќе за облигационите права види кај: Димитар Поп Георгиев, *Облигационо право*, Универзитет „Кирил и Методиј“ Скопје, 1990; Кирил Чавдар, Кимо Чавдар, *Закон за облигационите односи*, Академик, Скопје, 2008.

збогатување (*condictio sine causa*) и неповиканото вршење на туѓи работи (*negotiorum gestor*).

Во составот на оставината можат да се јават и наследните права, како вид на привремени имотни права, кои во својата суштина се облигациони или стварни права. Во животот чести се случаите кога оставителот починал, оставинската постапка сеуште не е поведена или во нејзиниот тек, некој од наследниците на оставителот ќе почине без има можност да даде наследничка изјава дека се прифаќа за наследник или се откажува од наследството. Во таков случај настанува наследничка трансмисија, односно пренесување на правото на откажување од наследство од оставителовиот наследник на неговите наследници.³⁹ Со оглед дека во постојното законодавство не постои временски рок во кој треба да започне оставинската постапка, како и законски рок во кој наследниците треба се изјаснат дали го прифаќаат или се откажуваат од наследството, наследничката трансмисија е многу често застапена во практиката. Овој факт го потврдуваат големиот број на судски пресуди во кои понекогаш погрешно се поистоветува со правото на претставување.⁴⁰

Во рамките на оставината влегуваат авторското право и сродните права, како и правата од индустриска сопственост. Предмет на правата од интелектуалната сопственост се општествените односи кои настануваат во врска со интелектуалните (нематеријални) духовните творби во областа на индустријата, науката, книжевноста и уметноста (авторски дела, пронајдок и др.). Притоа се наследува само материјалната (имотната) компонента на овие

³⁹ Повеќе за наследничката трансмисија види кај: Ангел Ристов, Катерина Кочковска, „Правото на претставување, правото на прираснување и наследничката трансмисија во македонското наследно право, “Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Кики Мангова Поњавиќ“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2012; Ангел Ристов, „Правото на претставување, правото на прираснување и наследничката трансмисија“, *Нотариус*, бр. 22, Нотарска комора на Република Македонија, 2013.

⁴⁰ Снаата од синот на оставителката има право на наследство спрема оставителката само ако нејзиниот брачен другар-син на оставителката, умрел после оставителката, а не пред неа. (*Одлука на Врховниот суд на РМ У. 1017/98 година*). Со решение за наследување за наследници се огласуваат лицата кои во моментот на смртта биле живи. Според тоа, за наследник се огласува и лице кое во текот на постапката за расправање на оставината умрело. Во случај кога во текот на постапката за расправање на оставина еден од наследниците умре, со неговата смрт се отвора негово посебно наследство па судот може истовремено да расправа и за оставината на оставителот кој умрел подоцна во текот на постапката. Меѓутоа, во решението за наследување (иако се донесува формално едно решение) потребно е да се расправа и одлучи за двете одделни оставини кои треба да бидат јасно одвоени, како во однос на потомците на оставителот и имотот што ја сочинува нивната оставина, така и за правата што им припаѓаат на нивните наследници поделно. (*Решение на Окружен суд – Скопје Г.ж. бр. 1185/77 од 6.II.1977 година*).

права, бидејќи моралната компонента е сврзана за личноста на авторот, пронајдувачот и сл., таа е непренослива.

Во оставината освен имотните права на оставителот, влегуваат и имотните обврски. Личните обврски сврзани со личните својства и карактериски на оставителот (*intuitu personae*) не се наследуваат, како на пример обврската да се напише песна или сценарио за филм, да се изработи портрет и слично. Тие престануваат во моментот на смртта на оставителот. Обврските на оставителот во ЗН изречно се предвидени во одредбите од членот 33 кој предвидува дека: „Од утврдената вредност на добрата што ги имал оставителот во моментот на смртта се одбива износот на оставителовите долгови, износот на трошоците на пописот и процената на оставината и трошоците на закопот на оставителот.“ Сметаме дека оваа законска одредба е нецелосна и дека би требало да се прошири и допрецизира со одредби кои што се однесуваат на долговите на оставителот, трошоците за лекување и нега на оставителот, како и трошоците за управување со оставината. Вакви решенија се предвидени во повеќе европски законодавства.⁴¹ Имајќи го во предвид ова и во македонското наследно законодавство, по примерот на решенијата од споредбеното наследно право, треба попрецизно да се определат обврските кои влегуваат во составот на оставината, со што ќе се обезбеди поголема правна сигурност и заштита на правата на наследниците, како и заштита на правата на доверителите.

4. Издвојување на делови од оставината

Освен личните права и обврски, како и делови од имотот со кои е располагаано по основ на т.н. наследноправни договори за време на живот, постојат и други имотни права кои не влегуваат во рамките на оставината.

⁴¹ Во Германскиот граѓански законик е предвидено дека: „Обврските на оставината ги вклучуваат, покрај долговите на оставителот, обврските кои произлегуваат кон наследниците, посебно обврските кои произлегуваат од правото на нужен дел, легатите и тестаменталните налози.“ Член 1967 BGB. И во Граѓанскиот законик на Унгарија е прецизно определено што се смета за долг на оставината, и тоа: „а) трошоци на погребот на оставителот; б) трошоците поврзани со стекнувањето, обезбедувањето и управувањето со оставината (трошоци на оставината), како и трошоците од судските постапки; в) долговите на оставителот; г) обврските кои произлегуваат од правото на нужен дел од наследството; д) обврските кои произлегуваат од легатите и налозите. Член 677 од Граѓанскиот закон на Унгарија. Граѓанскиот законик на Грузија, предвидува дека: „Трошоците за нега и за медицинска грижа на оставителот пред смртта, за погребот, за зачувување и управување со оставината, за плаќање на извршителот на тестаментот, треба да се подмират од вредноста на оставината пред сите други побарувања, вклучувајќи ги и оние што се обезбедени со хипотека или друго средство за обезбедување.“ Член 1334 од Граѓанскиот закон на Грузија.

Станува збор за делот од заедничкиот имот на брачниот или вонбрачниот другар, предметите од домаќинството, како и имотот на лицата што стопанисувале со оставителот. За разлика од нашето законодавство, во поновите граѓански законици во Европа постојат решенија со кои експлицитно се предвидува дека во оставината не влегуваат одредени предмети кои што имаат посебно емотивно значење и вредност, како што се семејните слики, документи, дневници и сл.⁴² Во таа смисла, сметаме дека и во македонското законодавство треба да се предвидат одредби со кои ќе се регулира ова прашање што е во интерес на сите наследници.

Освен погоре наведените лица, право да бараат издвојување на дел од оставината имаат и доверителите. Во ЗСДСП од 2001 година законодавецот предвиде решение според кое се овозможи доверителите да бараат издвојување

⁴² Во оваа смисла Граѓанскиот законик на Грузија предвидува дека: „Книги и записи на прещите, дневници, семејни хроники, и самиот гроб не влегуваат во оставината. Овие предмети ќе му припаднат на еден наследник во право на сопственост според обичајните правила. Наследникот може да ги добие овие предмети дури и доколку се откажал од наследство. Документите кои се однесуваат на оставителот, неговото семејство или целата оставина претставуваат заедничка сопственост.“ Член 1332 од Граѓанскиот закон на Грузија. Ова прашање е регулирано и во Граѓанскиот законик на Шпанија според кој: „Стварите кои според својата природа припаѓаат заедно не смеат да се делат доколку еден од наследниците се противи на таквата делба. Семејните документи и предметите кои имаат посебна сентиментална вредност не смеат да се продаваат доколку еден од наследниците се противи на тоа. Доколку наследниците не можат да се договорат, надлежниот орган носи одлука дали тие предмети да се продадат или да се доделат на некој од наследниците, на товар на неговиот наследен дел или на друг начин, при што се земаат предвид локалните обичаи или доколку тие не постојат, се земаат предвид личните околности на наследниците.“ Член 613 од Граѓанскиот закон на Шпанија. Мошне подробно решение за ова прашање е предвидено и во Граѓанскиот законик на Летонија во кој се пропишува дека: „Семејни документи, како и документи кои се поврзани со оставината како целина, нема да се распределуваат и ако наследниците не се договориле поинаку, тие ќе бидат дадени на чување на наследникот кој го добил најголемиот дел од оставината, но ако деловите се еднакви, на најстариот наследник кој учествува во распределувањето на оставината. Наследникот кој ги добил во владение документите е должен да им овозможи на останатите наследници да ги прегледаат и копираат, кога тие тоа ќе го побараат. Документите кои се поврзани со специфична недвижност ќе им бидат дадени на наследникот која ја добил таквата недвижност. Ако недвижноста е поделена, а наследниците не се договорат поинаку, тогаш документите поврзани со сопственоста ќе му бидат дадени на наследникот кој ја стекнал сопственоста на делот со поранешен број во Регистарот на хипотеките.“ Член 752 од Граѓанскиот закон на Летонија.

на оставината од имотот на наследникот.⁴³ Во таа смисла: „Доверителите на оставителот можат да бараат во рок од три месеци од отворањето на наследството оставината да се оддели од имотот на наследникот. Во тој случај наследникот не може да располага со предметите и правата од оставината ниту неговите доверители можат од нив да се наплатат, додека не се наплатат доверителите кои барале одделување. Доверителите на оставителот кои го барале ова одделување можат да ги наплатат своите побарувања само од средствата на оставината. На одделената оставина судот може да и постави старател.“⁴⁴ Тргувајќи од овие одредби во теоријата е присутно мислењето дека „доверителите можат да бараат наплата на долговите веднаш по отворањето на наследството, не чекајќи да се расправи оставината.“⁴⁵ Ваквото мислење сметаме дека е потполно исправно што го потврдува и самиот факт на разликување на бруто и на нето оставина кое законодавецот го прави во рамките на ЗН. Законодавецот предвидува дека дури кога од бруто вредноста ќе се одземат долговите на оставителот, трошоците за попис и процена на оставината, како и трошоците за погребување на оставителот се добива *нето вредноста на оставината*, што е предмет на распределба помеѓу наследниците. Затоа во случај кога доверителот ќе поднесе вакво барање, нотарот ќе биде должен да го издвои тој дел од оставината за да може доверителот/лите да се наплатат од него. Меѓутоа и покрај тоа што законските одредби се доволно јасни и концизни и се во прилог на доверителите, овие одредби во реалноста не се остваруваат според замислата на законодавецот. Досегашното искуство покажува дека ова решение никогаш не заживеало во практиката. Напротив, се случува спротивното. Се чека да заврши оставинската постапка, па доверителите да ги насочат своите побарувања кон наследниците. Многу често, оставинската постапка не се ниту покренува или пак се опструира од страна на наследниците со што се отежува положбата на наследниците. Со цел овој проблем да се надмине во Законот за извршување беше предвидена одредба според која ако за расправање на оставината не е поведена постапка по службена должност, а наследниците во рок од 60 дена од денот кога настапила смртта на должникот, односно од денот на правосилноста на решението на судот за прогласување на исчезнатото лице за умрено, не поднеле предлог за расправање на оставина, или не е познато нивното живеалиште или престојувалиште, извршителот ќе побара од ЦСР без одлагање да им постави привремен старател на наследниците согласно со Законот за семејство (чл. 30 ст. 3). И покрај тоа што законодавецот имал добра

⁴³ Види кај Славко Гелевски, *Закон за сопственост и други стварни права*, Лега Артис, Струга, 2002.

⁴⁴ Чл. 84 ЗСДСП.

⁴⁵ Кирил Чавдар, *Коментар на Законот за наследувањето*, Академик, Скопје, 1996, стр. 290.

намера, да биде намирено побарувањето на доверителот, оваа решение многу тешко се применува во практиката. Ова од причина што ЦСР, како надлежен орган за старателство, има голем број на ингеренции, а од друга страна има техничка и кадровска неекипираност.

Заклучок

Оставината, претставува една од најзначајните претпоставки за настанување на наследноправниот однос. Без неа нема наследување. Оставината претставува збир од имотни права и имотни обврски кои се наследуваат од страна на наследниците на оставителот. Оттука од исклучително значење е прецизното и правилно определување на нејзината содржина со цел да се избегнат проблемите во практиката и правилно и законски да биде распределена оставината. Во таа смисла, со оглед на бројните правни празнини во нашето наследно право, кое не е променето со децении, потребно е законодавецот во идната реформа подробно да го уреди поимот оставина, вклучувајќи ги во него и имотните обврски на оставителот. Исто така, неопходно е да се предвидат прецизни одредби што влегува, а што не влегува во оставината. Во таа смисла, потребно е законодавецот да предвиди одредба за задолжително издвојување на делот од заедничкиот имот на надживеаниот брачен/вонбрачен партнер. Неминовна е и потребата од подобро регулирање на правната заштита на доверителите кои според важечкото законодавство се ставени во неповолна положба во поглед на остварувањето на своите побарувања. Предвидувањето на предлозите во трудот поврзани со подобро уредување на оставината, во идната реформа на наследното право ќе овозможи да се надминат проблемите во практиката кои го отежнуваат наследувањето и создаваат правна несигурност во имотно-правните односи.